

„Věčné bratrství“ mezi Prešovem a Plzní? Autenticita, poznaná nutnost nebo prostě jen povinnost? / „Eternal Brotherhood“ Between Prešov and Pilsen? Authenticity, Recognized Necessity or Simply an Obligation?

Karel Řeháček

Abstrakt

Príspevok sa venuje spolupráci dvoch krajských miest niekdajšieho Československa, západočeskej Plzně a východoslovenského Prešova. Bola navázaná krátce po únorovom prevratu v roce 1948 a vydržela do konce totalitního režimu v roce 1989. Jaký měla tato spolupráce význam a charakter? Mohla skutečně přinést něco pozitivního, nebo se jednalo pouze o povinnost „dobrovolně“ vynucenou totalitní mocí? Jak o ní hovoří historické prameny a jak na ni vzpomínají pamětníci?

Abstract

The article is devoted to the cooperation of two regional cities of former Czechoslovakia, Pilsen in West Bohemia and Prešov in East Slovakia. It was established shortly after the February coup in 1948 and lasted until the end of the totalitarian regime in 1989. What was the meaning and character of this cooperation? Could it really bring something positive, or was it only an obligation “voluntarily” imposed by a totalitarian regime? How do historical sources write about it, and how do witnesses remember it?

Klíčová slova: Plzeň; Prešov; spolupráce; 1948–1989; totalita.

Key words: Plzeň; Prešov; cooperation; 1948–1989; totality.

I. Úvod

Partnerství mezi různými městy bylo, je a nejspíš i bude běžnou součástí budování jejich vnějších vztahů. Představitelům měst a jejich obyvatelstvu umožňuje získávat cenné zkušenosti při správě věcí veřejných, nahlížet na řešení podobných problémů či se jen tak stýkat s běžnými lidmi, poznávat jejich životy, případně se jimi inspirovat.

Partnerství jsou obvykle dobrovolná a vznikají na základě upřímného zájmu a svobodné vůle obou stran. V nedávné české, resp. československé minulosti se však mnohá města a instituce „družily“ (před rokem 1989 se totiž jednalo o „družbu“) plánovitě, kdy bylo politicky vhodné mít nějaké družební partnery, patřilo to prostě k dobovému diskurzu. Neplatilo to pouze pro města, ale rovněž pro instituce, školy a nakonec také pro mládež i dospělé, kteří si „povinně dobrovolně“ třeba dopisovali s podobně „postiženými“ kamarády z (obvykle „spřátelené“) ciziny. Někdy se počáteční formalismus takto navázaných vztahů podařilo překonat a vznikla přátelství opravdová, v mnoha případech tomu tak však nebylo a takováto „přátelství“ formálními zůstala až do doby, kdy je bylo možno svobodně ukončit, v našem případě obvykle po roce 1989.

Během svého studijního a badatelského pobytu na východním Slovensku v létě 2021 jsem se pokusil jedno takové partnerství poznat a pochopit. Týká se někdejších i současných krajských měst Plzně a Prešova, měst na protilehlých koncích tehdejšího Československa, vzdálených od sebe dobrých 750 km. Přátelství mezi nimi bylo uzavřeno po druhé světové válce, resp. po Únoru 1948, tedy v době budovatelské, která takovýmto družebním stykům přímo nahrávala. O tom, že Prešov byl družebním městem Plzně, ví však v dnešní plzeňské populaci patrně již jen málokdo, a nejspíš to bude platit i pro občany města Prešova. Stejně tak málokoho napadne, proč nese jedna z frekventovaných ulic v centru Plzně název Prešovská a jedna z ulic v širším centru Prešova zase Plzeňská. Bylo by proto možná zajímavé objasnit alespoň základní okolnosti prešovsko-plzeňského partnerství i to, jak a čím bylo toto partnerství prakticky naplňováno.

K objasnění uvedených problémů napomohly především archivní prameny, uložené v českých (Archivu města Plzně) i slovenských archivech (Státní archiv v Prešově). Jejich studiem a vzájemnou komparací tak můžeme nahlédnout do dané problematiky a pokusit se o pochopení tehdejších procesů a jejich motivací. Zajímá nás však rovněž reflexe někdejších partnerství v paměti jejich účastníků, tedy obyvatel obou měst. Proto se budeme věnovat i jejich vzpomínkám. Ty budou v případě Plzně a Prešova, jen tak pro zajímavost, uvozeny anketou, v níž měli vybraní obyvatelé obou měst potvrdit či vyvrátit výše uvedenou tezi o tom, jak moc někdejší partnerství rezonuje v historickém povědomí obyvatelstva a nakolik se zapsalo do jeho historické paměti.

Smyslem tohoto článku je kromě připomenutí zajímavých, ovšem již téměř zapomenutých reálií zejména odpovědět na otázku nastíněnou mj. i v jeho názvu: bylo toto partnerství autentické, nebo se jednalo o poznanou nutnost či dokonce o ryzí povinnost? Odpovědi na tyto otázky rovněž pomohou k pochopení všednodenní reality Československa druhé poloviny 20. století a života jeho obyvatel.

II. Partnerství měst Plzně a Prešova

Nabídku „*věčného bratrství*“ učinila plzeňská politická reprezentace té prešovské na základě usnesení Ústředního národního výboru statutárního města Plzně (ÚNV v Plzni) z 19. listopadu 1948¹ a vedení města Prešova partnerství přijalo. Navázání družby „*za účelem pěstování vzájemných styků, prohloubení a utužení bratrství obou národů ve všech odvětvích veřejného života*“² bylo z plzeňské strany zpečetěno přejmenováním Americké (předtím Říšské) ulice na Prešovskou, k čemuž došlo usnesením ÚNV v Plzni z 19. ledna 1949.³

V létě téhož roku pak proběhla první oficiální setkání představitelů měst. První návštěvu učinila ve dnech 4. až 7. června třicetiletá plzeňská delegace pod vedením předsedy ÚNV v Plzni Václava Pecha a tajemníka Františka Rady.⁴ V Prešově plzeňskou delegaci přijal předseda tamního místního národního výboru Pavel Košík,⁵ který mj. vyjádřil obdiv „*statočnému a pracovitému plzeňskému ľudu*“ za to, jak „*svojou príkladnou usilovnosťou vybuodoval zničené závody tak, že dnes práca v Plzni beží naplno a pracuje a buduje sa ďalej*“.⁶ Delegace navštívila památná místa spojená s osvobozovacími boji (tedy především Duklu), pak také třeba města Svidník a Bardejov a během návštěvy došlo k recipročnímu přejmenování prešovské Francisciho ulice na Plzeňskou.⁷

Již o měsíc později, 3. až 5. července, oplatili Prešovští návštěvu svým plzeňským přátelům. Delegaci vedl předseda Jednotného národního výboru (JNV) v Prešově Jaroslav Míča,⁸ prešovští hosté si v Plzni prohlédli Škodovy závody, plzeňské pivovary, zájem projeví i o městské lázně a vodárnu, ve Velkém divadle zhlédli představení Klicperova *Hadriána z Římsů* a nakonec se vydali i mimo Plzeň do Mariánských Lázní, Domažlic či Horní Břízy.⁹ Z obou cest vznikly zajímavé „cestopisné“ poznámky, v plzeňském případě od zdejšího muzejníka Bohdana Bayera,¹⁰ v prešovském byl jejich autorem pod názvem *Obrázky z Plzně* tehdejší kronikář J. J. Smatana.¹¹

¹ Ivan MARTINOVSKÝ a kol., Dějiny Plzně v datech od prvních stop osídlení až po současnost, Praha 2004, s. 441.

² Archiv města Plzně (AMP), RKP 7654, sign. 29d6, f. 824v, zápis ze schůze ÚNV v Plzni ze 17. 12. 1948.

³ I. MARTINOVSKÝ a kol., Dějiny Plzně v datech od prvních stop osídlení až po současnost, Praha 2004, s. 446.

⁴ Státní archiv (StA) Prešov, Městský národní výbor (MěNV) Prešov, kronika 1949–1956, s. 759.

⁵ StA Prešov, MěNV Prešov, kronika 1949–1956, s. 355.

⁶ StA Prešov, MěNV Prešov, kronika 1949–1956, s. 358.

⁷ StA Prešov, MěNV Prešov, kronika 1949–1956, s. 355.

⁸ I. MARTINOVSKÝ a kol., Dějiny Plzně v datech od prvních stop osídlení až po současnost, Praha 2004, s. 446.

⁹ StA Prešov, MěNV Prešov, kronika 1949–1956, s. 358.

¹⁰ Bohdan BAYER, Prešov – město bratrského přátelství, Pravda 2. 7. 1949, s. 4.

¹¹ J. J. SMATANA, Obrázky z Plzně, StA Prešov, MěNV Prešov, kronika 1949–1956, s. 360–366.

Oficiální delegace brzy následovaly návštěvy další, tentokrát již neformální. Rozvíjela se kulturní výměna, konaly se vzájemné sportovní zápasy. V prosinci 1949 zavítalo do Plzně Prešovské oblastní divadlo, které představilo ve Velkém divadle hru *Kozí mléko*,¹² 11. února 1950 byl sehrán vzájemný hokejový zápas u příležitosti slavnostního otevření plzeňského zimního stadionu,¹³ počátkem března téhož roku zase Prešov navštívila delegace Svazu lyžařů Plzeňského kraje.¹⁴ O pět let později, 6. listopadu 1955, hokejisté Plzně sehráli v Prešově zápas rovněž u příležitosti otevření tamního zimního stadionu.¹⁵ A partnerství se projevovalo i jinak, kupř. v říjnu 1949, kdy město Plzeň darovalo Prešovským potřebné vybavení v hodnotě více než 740 000 Kčs pro jejich hasičský sbor,¹⁶ nebo v témže roce při odstraňování následků povodní, která postihla především obec Drienov, a Plzeň svému partnerskému Prešovu poslala finanční pomoc ve výši 100 000 Kčs.¹⁷

Z výčtu těchto aktivit se zdá, že spolupráce obou měst byla alespoň zpočátku skutečně autentická, což by do těsně poválečného budovatelského entuziazmu vcelku zapadalo. V letech 1950–1958 se však již v plzeňských ani prešovských pramenech žádné další kontakty mezi oběma městy neobjevují. Takže jak intenzivně partnerství začalo, tak bylo zase rychle utlumené. První doložené setkání zástupců obou měst je z jara 1958, kdy delegace plzeňského městského výboru Československého svazu žen navštívila 10. května téhož roku Prešov, z něhož se následně vydala do Vysokých Tater.¹⁸ Počátkem srpna stejného roku přijela na oplátku padesátičlenná prešovská delegace do Plzně.¹⁹ Aktivity pokračovaly i v následujícím roce, kdy 23. dubna 1959 navštívili Prešov učitelé a žáci 3. jedenáctiletky z Plzně-Doubřavky,²⁰ a v září 1959 navštívili Prešovští pro změnu Plzeň.²¹ Jejich hostitelé se tak mohli pochlubit čerstvou akvizicí, obrazem *Prešov k horám* od akademického malíře Jaromíra Hlavsy, který Plzeň zakoupila v červnu téhož roku.²²

¹² I. MARTINOVSKÝ a kol., Dějiny Plzně v datech od prvních stop osídlení až po současnost, Praha 2004, s. 446.

¹³ I. MARTINOVSKÝ a kol., Dějiny Plzně v datech od prvních stop osídlení až po současnost, Praha 2004, s. 448.

¹⁴ StA Prešov, MěNV Prešov, kronika 1949–1956, s. 760.

¹⁵ StA Prešov, MěNV Prešov, kronika 1949–1956, s. 772.

¹⁶ AMP, RKP 11493, sign. 29d9, fol. 138, zápis ze schůze ÚNV v Plzni ze 14. 11. 1950.

¹⁷ StA Prešov, MěNV Prešov, kronika 1949–1956, s. 366.

¹⁸ StA Prešov, MěNV Prešov, kronika 1956–1961, s. 887.

¹⁹ AMP, RKP 15566, sign. 29d37, fol. 42, informativní zpráva předsedy MěNV v Plzni ze 14. 8. 1959.

²⁰ StA Prešov, MěNV Prešov, kronika 1956–1961, s. 888.

²¹ AMP, RKP 15551, sign. 29e13, fol. 172, zápis ze schůze MěNV v Plzni z 3. 9. 1958.

²² AMP, RKP 15565, sign. 29d36, fol. 10, informativní zpráva předsedy MěNV v Plzni z 5. 6. 1959.

Následovalo opět tříletí, v němž prameny nezaznamenaly žádné družební kontakty. Ke změně došlo až 26. května 1962, kdy Prešov navštívili učitelé a žáci Základní devítileté školy v Horní Bříze na severním Plzeňsku, kteří se družili s prešovskými protějšky z Konstantinovy ulice.²³ Mnohem aktivnější byla obě města v letech 1964–1965, zejména kvůli oslavám různých výročí. V roce 1964 se jednalo o 20. výročí Slovenského národního povstání, významné události spojené s koncem druhé světové války v Československu. V srpnu toho roku tedy do Prešova dorazila delegace 68 západočeských odbojářů a spolu s nimi přijel i Chodský soubor písní a tanců, který vystoupil v prešovském amfiteátru.²⁴ V prešovské obecní kronice se dokonce nachází i opis básně od neznámého autora s názvem *Srdečný*, kterou Západočeši svým hostitelům u příležitosti výročí věnovali.²⁵

Srdečný

Po cestách, po nichž před dvaceti lety
 Odešli spolu hájit vlast a čest
 Zas jdeme spolu, ne však s kulometry
 Dnes není třeba zablácených cest.
 Rána už nejsou cítit spáleništi
 A děti už si mohou klidně snít
 Však pro ty děti a i pro ty příští
 Pořád je třeba zařátou pěst mít.
 Růže už nemá smutnou barvu krve
 Exploze nevrhá nám v noci do spánku
 Šílené nebe, plné červánků
 Oči se mohou dívat na duhu
 Však dnes je nutné stejně jako prve
 Udržet ruku v ruce, soudruhu!²⁶

Hned v lednu 1965 navštívili Plzeňští Prešov znovu, tentokrát u příležitosti 20. výročí konce druhé světové války (Prešov byl osvobozen příslušníky Rudé armády již 20. ledna 1945). Dne 18. ledna se zástupci města Plzně vedení předsedou Městského národního výboru (MěNV) v Plzni Gustavem Radou účastnili

²³ StA Prešov, MěNV Prešov, kronika 1962, s. 53.

²⁴ StA Prešov, MěNV Prešov, kronika 1964, s. 22.

²⁵ StA Prešov, MěNV Prešov, kronika 1964, s. 23.

²⁶ StA Prešov, MěNV Prešov, kronika 1964, s. 23.

oslav a rada MěNV v Plzni obdržela od hostitelů pamětní plaketu města Prešova.²⁷ V Prešovských novinách, regionálním stranickém týdeníku, se v den výročí objevila na první straně poměrně rozsáhlá, česky psaná zdravotice z pera již zmíněného Rady, který v gratulaci mj. uvedl: „*Máme radost i z toho, že město Prešov, s nímž nás spojuje družba, zaznamenává velké socialistické přeměny, rozvíjí se a roste do krásy.*“²⁸

Následující tři roky se však opět nic pamětihodného na „lince“ Plzeň-Prešov neudálo. Aktivnější začaly být vzájemné vztahy zase až v roce 1969. V červnu toho roku dorazila do Prešova a Košic plzeňská delegace oslavit 50. výročí vyhlášení Slovenské republiky rad a o měsíc později se plzeňské děti účastnily v Prešově V. celonárodních sportovních her neslyšící mládeže.²⁹ Při této příležitosti byla navázána družba prešovských neslyšících dětí s těmi plzeňskými. Na různé úrovni probíhala i spolupráce v dalších oblastech, prešovský rodák Ing. arch. Štefan Imrich, vedoucí ateliéru bratislavského Zdravoprojektu, kupř. projektoval plzeňskou fakultní nemocnici,³⁰ Škodovy závody v Plzni zase v roce 1972 dodaly technologické části nově budovaného dřevokombinátu v Šarišských Lúkách u Prešova.³¹ Ve druhé polovině 70. let pokračují zejména kulturní a sportovní aktivity, kdy se kupř. v roce 1976 konala výstava plzeňských výtvarných umělců v Galerii výtvarného umění v Prešově³² a 24. září 1978 se střetla prvoligová házenkářská družstva obou měst u příležitosti slavnostního otevření kryté haly v Baťkovej ulici.³³

Následuje opět dlouhé, více než šestileté období vzájemné pasivity, kterou přerušila v říjnu 1986 pouze celostátní přehlídka hudebně-zábavných divadel v Prešově, které se účastnili i Plzeňští se hrou *Pod'te, ľudia, do divadla*,³⁴ a vzájemný fotbalový zápas mezi prvoligovými, tehdy v obou případech sestupem ohroženými celky partnerských měst, který se uskutečnil 17. června 1987 v Prešově a skončil porážkou plzeňského mužstva, což pro něj znamenalo sestup do druhé fotbalové ligy.³⁵ Tehdejší trenér Škody Plzeň Václav Rys k výsledku utkání uvedl: „*Som presvedčený, že v našom poslednom prvoligovom zápase sme napriek prehre nesklamali. Rozhodne sme neboli horším mužstvom. Blahoželám*

²⁷ StA Prešov, MěNV Prešov, kronika 1965, s. 39.

²⁸ Spomínajú s nami..., Prešovské noviny, roč. VIII, č. 3, 19. 1. 1965, s. 1.

²⁹ StA Prešov, MěNV Prešov, kronika 1969, s. 115.

³⁰ StA Prešov, MěNV Prešov, kronika 1969, s. 150.

³¹ StA Prešov, MěNV Prešov, kronika 1972, s. 134.

³² StA Prešov, MěNV Prešov, kronika 1976, s. 218.

³³ StA Prešov, MěNV Prešov, kronika 1978, s. 255.

³⁴ StA Prešov, MěNV Prešov, kronika 1986, s. 22.

³⁵ I. MARTINOVSKÝ a kol., Dějiny Plzně v datech od prvních stop osídlení až po současnost, Praha 2004, s. 512.

*Prešovčanom k víťazstvu i k záchrane v I. lige.*³⁶

To byl nejspíš, s nadsázkou řečeno, poslední hřebíček do rakve plzeňsko-prešovského přátelství, protože od té doby se až do roku 1989 žádné záznamy o vzájemných vztazích obou měst v archivních pramenech neobjevují a po listopadových společenských změnách bylo ono „věčné bratrství“ patrně bez oficiálního vypovězení ukončeno zcela. V této souvislosti se opět nabízí v úvodu nastíněná otázka po autenticitě tohoto a mnoha podobných vztahů v minulosti. To mezi Prešovem a Plzní bylo velmi intenzivní na jeho počátku, což bezpochyby souvisí s budovatelským entuziazmem doby, v níž vznikalo. Poté si obě, po všech stránkách vzdálená, města procházela každé svým odlišným vývojem a potřebu vzájemných kontaktů přirozeně nepociťovala. Projevovala ji tak formálně pouze v době významných výročí, kdy se jednalo o politickou či společenskou povinnost, která se od družebních měst, jejich podniků a kulturních, sportovních či vzdělávacích zařízení očekávala. Když k nějakému setkání mimo tyto oficiální akce došlo, muselo mít nějakou speciální přidanou hodnotu, která byla pro obě strany výhodná (např. blízkost Vysokých Tater pro návštěvníky z Plzně), anebo byli „hnacími motory“ spolupráce vysoce postavení jednotlivci, mezi nimiž panovaly nadstandardní osobní vztahy a kteří díky jejich funkcím čas od času nějakou aktivitu iniciovali.

Příkladem posledně uvedeného budiž nejspíš případ plzeňského předsedy MěNV Gustava Rady a Emila Reinkrauta, který tutéž funkci zastával mezi lety 1962–1973 v Prešově. Tato skutečnost plyne kupř. ze záznamu v prešovské obecní kronice z roku 1970, kde je publikováno Radovo poselství prešovskému obyvatelstvu, z něhož jsou patrné blízké vztahy, které k sobě Rada s Reinkrautem měli. Pro zachování autenticity je dobré poselství zprostředkovat v nezkrácené podobě: *„Naše priateľstvo s Prešovom sa začalo v prvých povojnových rokoch, keď sme my, Česi, práve tak ako Slováci cítili, že sa musíme zblížiť. Bola to možno náhoda, že sme rovnakú potrebu a v tom istom čase cítili tu v Plzni i tam v Prešove. Ale už nie náhodou ostalo toto naše priateľstvo až doteraz. Za dlhých dvadsaťdva rokov vytvorili sa pevné kontakty medzi obyvateľmi oboch miest. Zo začiatku sme sa častejšie navštevovali, organizovali sme výmenu športových i kultúrnych kolektívov, ale potom prišiel čas „úspor“ a tak sa to obmedzilo iba na užší styk medzi mestskými národnými výbormi. Já sám mám rád Prešov. Bol som tam niekoľkokrát a páči sa mi tam. Našiel som v Prešove veľkého priateľa Čechov v terajšom primátorovi mesta Emilovi Reinkrautovi. Považujem ho za jedného z mojich osobných najlepších priateľov. V búrlivých mesiacoch roku 1968 sa síce naše styky trochu obmedzili, ale aj napriek tomu bol z mojich priateľov jediný, ktorý prišiel z takej diaľky osobne až sem, aby mi prejavil svoje rozhorčenie i účasť nad krivdou, ktorú mi vtedy urobili. Dnes je už opäť všetko v poriadku a som*

³⁶ Tatran naďalej prvoligový, Prešovské noviny, roč. XXX, č. 72, 20. 6. 1987, s. 8.

mu velmi vdáčný, že mi veril. ³⁷

Blízký vztah mezi oběma vysokými funkcionáři obou družebních měst měl bezpochyby na občasně „oživování“ jinak uměle udržovaného „věčného bratrství“ nemalý vliv. Bez něj by byly vzájemné vztahy ještě sporadičtější a formálnější, postavené skutečně pouze na přidaných hodnotách zcela jiného charakteru. Ovšem úplně největší přidanou hodnotou byly spontánně navazované a především rozvíjené vztahy mezi běžnými obyvateli obou měst. Tyto kontakty však kronikáři ani další oficiální prameny nezaznamenali, přesto, jak se ukázalo během níže uvedené ankety i během náhodných setkání, byly realitou.

V pondělí 30. srpna 2021 jsem se ptal v Plzeňské ulici v širším centru Prešova procházejících Prešovanů na tři otázky:

- 1) Zda vědí, proč se ulice, v níž se právě nacházíme, jmenuje Plzeňská
- 2) Zda vědí, co to „ta Plzeň“ vlastně je
- 3) Zda si s Plzní dokážou něco spojit nebo vybavit

Zvolil jsem tři věkové kategorie respondentů, v každé z nich jsem oslovil 10 respondentů genderově vyváženě. Jsem si vědom toho, že se jedná o příliš malý vzorek na to, aby mohl věrohodně reprezentovat města typu Plzně či Prešova, mým záměrem proto byla spíše jakási anketa ilustrující obecné povědomí malé části obyvatel obou měst. Z toho důvodu nebyla věnována pozornost ani vzdělání a socioekonomickému postavení respondentů, a přes jejich genderovou vyváženost nakonec rozdíl mezi muži a ženami v hodnocení odpovědí reflektovány nebyly.

I) Mládež zhruba mezi 15. a 18. rokem věku

II) Dospělé středního věku

III) Seniors

Výsledky výzkumu byly následující:

Na první otázku nevěděl správnou odpověď (tedy: „Plzeň byla partnerským městem Prešova“) z kategorie I nikdo (tj. 0 pozitivních, 10 negativních odpovědí), z kategorie II odpověděli pozitivně 2 respondenti (tj. 2 pozitivní, 8 negativních odpovědí) a z kategorie III odpověděli pozitivně 4 respondenti (tj. 4 pozitivní, 6 negativních odpovědí).

Na druhou otázku odpověděli správně (tedy alespoň: „Plzeň je městem v České republice“) 3 respondenti (tj. 3 pozitivní, 7 negativních odpovědí) z ka-

³⁷ StA Prešov, MěNV Prešov, kronika 1970, s. 228–229.

tegorie I, 7 respondentů (tj. 7 pozitivních, 3 negativní odpovědi) z kategorie II a 8 respondentů (tj. 8 pozitivních, 2 negativní odpovědi) z kategorie III.

Na třetí otázku odpověděli správně (tedy alespoň: pivo, hokej, trolejbusy) téměř všichni respondenti, tedy i ti, kteří v předchozích otázkách odpovídali negativně. Bez rozdílu věku si 80 % respondentů spojuje Plzeň s „plzeňským“, tedy s pivem, zhruba polovina respondentů si vzpomněla i na trolejbusy, 30 % na turbíny, jen asi desetina na hokej, výjimečně i na jiné komodity, mnohé ovšem s Plzní nesouvisející.

Pokud tedy zhodnotíme výsledky ankety, potvrdil se výchozí předpoklad o tom, že téměř nikdo z dnešních Prešovů o někdejší družbě jejich města s Plzní neví. Patrně je to zejména u nejmladší generace, se zvyšujícím se věkem informovanost rostla. Z toho plyne, že vyšší povědomí mají pamětníci, kteří byli před rokem 1989 společensky aktivní. Mnohem větší informovanost panuje v Prešově o tom, kde se Plzeň nachází. I tady však „vítězily“ starší generace respondentů nad mladšími, což vzhledem k „československé“ éře, kterou ti starší osobně prožili, zase tak překvapivé není. Osobně jsem se však domníval, že kladných odpovědí bude obecně ještě více, dokonce (vzhledem ke školní výuce zeměpisu a možnostem cestování) i u první kategorie respondentů. Naopak vůbec nepřekvapily spontánní odpovědi na třetí otázku a převažující spojnice mezi Plzní a pivem. V tomto případě to však měla Plzeň vzhledem k názvu piva (Pilsner Urquell neboli „plzeňské“) velmi snadné. Starší generace, které zažily rozkvet plzeňského strojírenského průmyslu, reflektovaly i jeho světoznámé výrobky, zejména trolejbusy (nakonec okolo nás během ankety neustále projížděly od vlakového nádraží do centra města) či turbíny.

Obdobné otázky jsem po návratu z východního Slovenska položil 15. září 2021 také Plzeňanům v Prešovské ulici v samotném centru města (mimo chodem: Prešovská ulice v Plzni je mnohem reprezentativnější než Plzeňská ulice v Prešově). Očekával jsem podobné výsledky jako v Prešově jen s tím rozdílem, že Prešov bude výrazně hendikepovaný především ve třetí otázce.

Na první otázku nevěděl správnou odpověď (tedy: „Prešov byl partnerským městem Plzně“) z kategorií I ani II nikdo (tj. 0 pozitivních, 10 negativních odpovědí), z kategorie III odpověděli pozitivně 2 respondenti (tj. 2 pozitivní, 8 negativních odpovědí).

Na druhou otázku odpovědělo správně (tedy alespoň: „Prešov je městem ve Slovenské republice“) 5 respondentů (tj. 5 pozitivních, 5 negativních odpovědí) z kategorie I, 9 respondentů (tj. 9 pozitivních, 1 negativní odpověď) z kategorie II a 10 respondentů z kategorie III.

Na třetí otázku odpovědělo správně (tedy alespoň: Tatry, sůl, folklór) pouze 8 respondentů ze všech oslovených (1 v kategorii I, 4 v kategorii II a 3 v kategorii

III), alespoň nějakou odpověď zkusilo zformulovat 22 respondentů (zbývajících 8 nedokázalo odpovědět vůbec). Faktem je, že s pohořím Vysoké Tatry si Prešov spojili pouze 3 respondenti, což mne poněkud překvapilo, byť je souvislost mezi oběma geografickými lokalitami spíše volnější (Tatry jsou součástí Prešovského kraje), solná ložiska zmínili 2 respondenti (v kategorii III), ve zbytku správných odpovědí zazníval zmiňovaný folklór. Mnohé formulované odpovědi byly velmi obecné (např. krásná příroda, čistý vzduch), část jich byla obsahově nekorektních.

Z výše uvedeného plyne, že Plzeňané nemají o „věčném partnerství“ s Prešovem povědomí téměř žádné (ve srovnání s Prešovskými mnohem menší), ovšem Prešov jako takový dokázali lokalizovat lépe než prešovští respondenti Plzeň. Poslední otázka vyzněla výrazně lépe pro Prešovské, výsledek je však daný především tím, že Prešov nemá na rozdíl od Plzně nic tak typického, co by ho proslavilo celosvětově (vaří se v něm sice rovněž pivo Šariš, ovšem ve srovnání s tím plzeňským nesporně tak proslavené není).

Respondenti odpovídali ochotněji v Plzni než v Prešově, kde byla u některých Prešovů patrná jistá nedůvěra vůči česky hovořícímu tazateli. Někteří prešovští respondenti však byli výrazně komunikativnější a rádi se podělili o své životní zážitky, které s Plzní mají spojené, což byl zase rozdíl oproti Plzeňanům. Příkladem za všechny budiž zhruba sedmdesátiletý důchodce Laco P. z Nižné Šebastové (součást dnešního Prešova), který celý život pracoval v hutích v nedalekých Košicích jako technik. Jako jeden z mála dokázal správně zodpovědět všechny položené otázky: do Plzně jezdil poměrně často do Škodových závodů, do západočeských lázní na rekreaci, dceru má provdanou v Kladně, takže povědomí o Plzni měl největší ze všech respondentů. V následném rozhovoru jsem se proto zeptal na několik dalších informací³⁸:

KŘ: Odpověděli jste správně, že Plzeň měla družbu s Prešovem. Pamatujete si, jak to tehdy probíhalo?

LP: Ano, byly to hlavně časté výměny delegací, různých, jezdili ti papaláši, ale taky normální lidi, třeba já. Prohlédli jsme si památky, nakoupili, večer zašli do pivovaru, setkali jsme se s kolegy ze Škodovky, co k nám jezdili do Košic. Tady v Prešově jinak nic nebylo, jen solivar a konzervárna. Taky na fotbal a hokej jsem chodil, když přijeli Češi z Plzně.

KŘ: A jak Vás napadlo, že název téhle ulice souvisí s tou družbou?

LP: Můj syn i vnuk sem chodili do školy, je tady průmyslovka. Průmyslovka na Plzeňské. Tak jsem se jednou někoho na výboru ptal, proč je to zrovna Plzeňská. Ale je to pěkné, ne?

³⁸ Rozhovor s Lacem P. vedený 30. 8. 2021 v 11,00-11,30 v Prešově v Plzeňské ulici, záznam v archivu autora.

KŘ: A v Prešovské ulici v Plzni jste někdy byl?

LP: To si nepamatuji. Nikdo nám o tom neříkal, že máte Prešovskou ulici. Jen jsem viděl Gerlachovský dům, to si pamatuji dobře, podle toho našeho tatranského štítu. Tam na náměstí ho máte. My také máme pěkné náměstí, viděl jste ho? Samé krásné domy, opravené.

KŘ: A jak po těch letech odloučení vnímáte Čechy? Někteří kolemjdoucí se mnou nechtěli mluvit, když slyšeli češtinu...

LP: Já mám Čechy rád, několik jich tu žije, i u nás v Šebastové. Rozumíme si. Stejně jako Vám dobře rozumím. Nechtěl jsem, aby se to rozpadlo, od Aše až do Košic, je to škoda. Ale máme se dobře a vy taky, to je důležité. A rozumíme si pořád.

KŘ: A co ti, kteří se mnou nechtěli mluvit?

LP: Nevím. To víte, lidi jsou různí. A tady je hodně divných lidí, Ukrajinci, cikáni. Někdo se bojí, tak asi proto. Ale vás Čechy máme rádi, byla to hezká doba, v tom Československu. Ale teď se máme taky dobře.

Dne 2. září 2021 jsem navštívil Státní vědeckou knihovnu v Prešově, kde jsem hodlal prostudovat prešovská dobová periodika s cílem nalézt další informace o vzájemných stycích obou měst. Hned u pultu registrace jsem narazil na zaměstnance knihovny Františka B., žijícího v Prešově, který se při zápisu mého bydliště spontánně rozhovořil: jako žák navštěvoval Základní devítiletou školu v Konstantinově ulici, která měla celá léta družbu s obdobnou školou v Horní Bříže na severním Plzeňsku. Velmi ochotně proto zodpověděl mých několik předem nepřipravených otázek³⁹:

KŘ: No podívejte, tady to mám vypsáné z městské kroniky: 26. května 1962, delegace ZDŠ v Horní Bříže přijela do Prešova na návštěvu družební ZDŠ v Konstantinově ulici 5. Tam jste tedy chodil?

FB: Ano, přesně tak, jak říkáte. Družba trvala mnoho let, vždycky jeden rok jsme jeli my tam, druhý rok oni sem. Pokaždé to byli devátáci, poslední ročník.

KŘ: A vy si na pobyt v Horní Bříže vzpomenete?

FB: No samozřejmě. Já byl tehdy v devítce a měl jsem štěstí, že to zrovna vyšlo na naši třídu. Ani jsem o tom dopředu nevěděl, najednou nám řekli, celá třída jedete do Čech. Tak jsme jeli.

KŘ: A jaké na ten výlet máte vzpomínky?

³⁹ Rozhovor s Františkem B. vedený 2. 9. 2021 v 8,00-8,15 v Prešově v budově Státní vědecké knihovny v Prešově na nám. Mládeže, záznam v archivu autora.

FB: Nádherné! Viděli jsme přímo v továrně, jak vznikají dlaždice, celý provoz nám ukázali. A taky jsme navštívili Plzeň a Domažlice, moc pěkné vzpomínky na to mám. Rád bych se tam jednou zase podíval...teď budu v důchodu, tak se tam určitě vypravím.

KŘ: A nezapomeňte na Prešovskou ulici, přímo v centru města, krásná ulice je to. Taková Plzeňská v Prešově není...

FB: Určitě, jsem na to zvědavý. Rád si to všechno znovu připomenu.

Od pultu registrace jsem se přesunul do studovny periodik. Její obsluze, Kataríně K., jsem plný entuziasmu během registrace příhodu s jejím kolegou vyprávěl ... a ona na to: „Horní Bříza? Tam jsem byla také, s jednou kamarádkou jsem si dlouho psala, dokonce víckrát jsem tam byla...“ Takže „výslech“ pokračoval⁴⁰:

KŘ: A vy jste také chodila do školy v Konstantinově ulici?

KK: Ne, já jsem z Vyšné Šebastové, do školy jsem chodila tam. Ani nevím, kdy jsme se vlastně s kamarádkou našly, možná až na střední škole. Anebo měla družbu Vyšná Šebastová s Horní Břízou?

KŘ: To nevím, ale nebude problém to zjistit, třeba z kronik. A co vy si z návštěv Plzně a Plzeňska vybavujete?

KK: To byly krásné výlety! Celá ta oblast je nádherná, Plzeň, také do lázní v západních Čechách jsme jely, moc jsem si to tam užívala. A zase někdy tam vyrazím, cestuji ráda. Jen s kamarádkou už si bohužel léta nepíšeme.

Co nezaznamenali kronikáři a co nelze zjistit z písemných pramenů, to dodali pamětníci. Zdá se tedy, že tak zcela formální zase družba mezi Plzní a Prešovem nebyla.

III. Diskuse

Na základě studia archivních pramenů a rozhovorů s pamětníky i dalšími dotazovanými respondenty je možné pokusit se o vyvození některých hypotéz, s nimiž bude možné v následném výzkumu dále pracovat.

První se týká charakteru družby mezi oběma městy. Ta sice započala velmi aktivně a v intencích tehdejšího budovatelského entuziazmu, brzy však svoji počáteční energii očividně ztratila. Zda byly důvodem Radou zmiňované „úspory“ (patrně finančního charakteru), či něco jiného, lze těžko soudit. Osobně se domnívám, že se jednalo o družbu měst, které jedno s druhým prostě moc společného

⁴⁰ Rozhovor s Kateřinou K. vedený 2. 9. 2021 v 8,15-8,30 v Prešově v budově Státní vědecké knihovny v Prešově na nám. Mládeže, záznam v archivu autora.

neměla, což se na praktické spolupráci projevovalo. Vzájemné vztahy mohly sice povzbuzovat osobní sympatie představitelů obou měst (kupř. přátelství mezi Radou a Reinkrautem), na skutečně smysluplnou a oboustranně výhodnou spolupráci to však nestačilo. Formální přátelství tak vyznělo do ztracena a po roce 1989 bylo přerušeno zcela. Je však také možné, že podobné osudy měly i další družební vztahy mezi tehdejšími československými městy.

Druhá hypotéza reflektuje smysluplnost a podstatu partnerství mezi městy vzdálenými stovky kilometrů, v minulosti, ale i současnosti. Bude kupř. zajímavé zkoumat, jaký charakter má a v budoucnu bude mít partnerství Plzně a středoslovenské Žiliny, s níž plzeňské vedení podepsalo partnerskou smlouvu v září 2010. Bude tato spolupráce, postavená na skutečně dobrovolnosti, smysluplnější, plodnější a naplněnější než družba mezi Plzní a Prešovem? I to je zajímavý výzkumný záměr, jehož naplnění si však vzhledem k relativně krátké referenční době vyžádá ještě nějaký čas. V každém případě však určitě půjde o srovnání zajímavé.

O autorovi

Karel Řeháček (*1972), archivář Státního oblastního archivu v Plzni a pedagog katedry historie Pedagogické fakulty Západočeské univerzity v Plzni. Zaměřuje se především na dějiny česko-německého soužití na západě Čech v 19. a 20. století (menšiny, menšinové školství a spolky, poválečné osudy obyvatelstva německé národnosti a konfiskace jeho majetku), na politické a sociální dějiny Plzně a západních Čech v letech 1914–1938 a na významné osobnosti dějin regionu.

E-mail: rehacek@soaplzen.cz